

УДК: 316.334.55:330.59

Богач М.М., к.е.н.

Львівський національний аграрний університет

ОЦІНКА РІВНЯ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Висвітлені методичні підходи до обґрунтування основних напрямів оцінки рівня життя населення. На основі проведеного аналізу запропоновано напрями удосконалення методики формування стратегії поліпшення життєвого середовища населення.

Ключові слова: рівень життя, якість життя, сільське населення, сільські території, бідність.

Bogach M.

EVALUATION RURAL LIVELIHOODS

The paper highlights methodological approaches to the study of basic directions and measures for assessment of level and quality of life population. On the basis of the carried analyses the guidelines for enhancement of methodology of strategy–planning for amelioration of vital environment of the population are suggested.

Keywords: standard of living, quality of life, rural population, rural areas, poverty.

Богач М.М.

ОЦЕНКА УРОВНЯ ЖИЗНИ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ

Освещены методические подходы к обоснованию основных направлений оценки уровня жизни населения. На основе проведенного анализа предложены направления совершенствования методики формирования стратегии улучшения жизненной среды населения.

Ключевые слова: уровень жизни, качество жизни, сельское население, сельские территории, бедность.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Фінансова криза, яка охопила економіку держави негативно позначилася, перш за все, на рівні життя населення, вивчення якого є актуальним у всьому світі. Упродовж двох останніх десятиліть наша держава внаслідок погіршення кількісних та якісних характеристик відтворення населення, особливо в сільській місцевості, опинилася серед країн із середнім рівнем людського розвитку [5].

У зв'язку з цим, підвищення добробуту громадян належить до

головних соціальних цілей будь-якої держави. Високий рівень життя – це не тільки основа соціальної стабільності та забезпечення конкурентоспроможності країни. Високий рівень життя є основою функціонування ринкової економіки, побудованої на пріоритетності споживача, який здатен стати активним покупцем товарів і послуг. Одночасно він є результатом стійкого розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблемам вивчення та підвищення рівня життя населення приділяється значна увага в економічній науці. Ця проблема стала предметом наукових досліджень О.А.Біттера, Е.М.Лібанової, Л.І.Михайлової, М.В.Орлатого, І.В.Прокопи, М.П.Талавирі, Л.О.Шепотько та ін.

Цілі статті. Метою статті є дослідження теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо підвищення рівня життя населення через зростання доходів і ступеня доступності продовольства для всіх верств населення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна методологія виходить з того, що на рівні суспільних, у тому числі економічних, відносин людина вчиняє раціонально. Завдяки раціональності дій окремих індивідів щодо забезпечення власного добробуту формується не лише певний рівень життя окремої родини, а й певний його суспільний рівень. Значний вплив на диференціацію рівня життя між окремими родинами, адміністративними регіонами, країнами, суспільними групами і прошарками справляє система розподільчих відносин в суспільстві. [3].

На рис. 1 відображено основні складові рівня життя населення в межах традиційного підходу до його розуміння. Сюди віднесено показники споживання домогосподарств, обсягу і структури сукупних та грошових доходів, а також витрат населення, розвитку соціальної інфраструктури.

Серед показників споживання домогосподарств особливу увагу у процесі дослідження рівня життя слід звернути на споживання продуктів харчування.

Важливим показником є частка спожитих продуктів харчування, отриманих від ведення особистого селянського господарства. Його зростання свідчить про зниження грошових доходів населення, у зв'язку з чим воно змушене розширювати особисте господарство. Зниження цього показника є результатом зростання грошових доходів

населення, які також є одним з важливих параметрів рівня життя.

Показники споживання окремих продуктів харчування не дають цілісного уявлення про якість харчового раціону населення. З цією метою використовуються показники енергетичної цінності і вмісту поживних речовин (білків, жирів, вуглеводів) у спожитих в домогосподарствах продуктах харчування в середньому за добу з розрахунку на одну особу. Основним методом, який використовується у процесі відповідного дослідження, є метод порівняння.

Другу групу основних складових рівня життя населення утворюють показники, які характеризують сукупні та грошові доходи населення. До грошових доходів статистика відносить такі їх види: оплата праці; доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості; доходи від продажу сільськогосподарської продукції; доходи від продажу особистого і домашнього майна; доходи від продажу нерухомості; доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки за вкладами, доходи від здачі внайм нерухомості тощо); пенсії; стипендії; допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою; грошова допомога від родичів та інших осіб; аліменти; інші грошові доходи. До сукупних доходів, крім грошових, відносяться: вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель; пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива; пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо; пільги безготівкові на оплату послуг транспорту, зв'язку; грошова оцінка допомоги від родичів та інших осіб продювольними товарами; використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги.

Зміни у структурі сукупних доходів населення також є непрямим відображенням динаміки рівня життя населення. Якщо зростає питома вага доходів від реалізації сільськогосподарської продукції, а також вартості спожитої продукції, виробленої в особистих селянських господарствах, при одночасному зниженні частки заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності та соціальних трансфертів, це свідчить про зниження рівня життя населення.

Зміни у структурі сукупних доходів населення також є непрямим відображенням динаміки рівня життя населення. Якщо зростає питома вага доходів від реалізації сільськогосподарської продукції, а також вартості спожитої продукції, виробленої в особистих селянських

господарствах, при одночасному зниженні частки заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності та соціальних трансфертів, це свідчить про зниження рівня життя населення.

Рис 1. Складові рівня життя населення

Для оцінки купівельної спроможності середньодушових грошових доходів нерідко використовують показники, які характеризують кількість продовольчих товарів у натурі, яку можна за них придбати. Однак більш достовірну характеристику можна отримати в результаті їх порівняння з такими мінімальними соціальними стандартами, як прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата та мінімальна пенсія. З дослідницькою метою можна розраховувати раціональний споживчий бюджет, однак він має

неофіційний характер і залежить від суб'єктивних уявлень експертів про раціональність рівня споживання продовольчих та непродовольчих товарів і послуг з розрахунку на одну особу.

Досліджуючи рівень життя населення, не можна обминути проблему поширення у країні чи окремому регіоні бідності. За визначенням ООН, основними проявами бідності є коротке життя; низька професійно-освітня підготовка; позбавлення економічної бази нормального життя – чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування; вилучення з суспільного життя [3]. Як правило, вона пов'язана з недостатнім рівнем сукупних і грошових доходів, які за обсягом менші від прожиткового мінімуму. При таких доходах бідні родини не мають можливості не тільки для здобуття освіти та отримання медичних послуг, але й для забезпечення достатньої поживності харчового раціону.

Доходи населення тісно пов'язані з витратами. Витрати – це сума платежів домогосподарств за товари та послуги, отримані у звітному періоді, сума коштів, направлених ними на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, нерухомості, на будівництво, капітальний та поточний ремонт, допомогу родичам, на вклади до банківських установ, на податки (крім прибуткового) та інші внески. Основну питому вагу у структурі сукупних витрат домогосподарств займають витрати на придбання продуктів харчування.

Важливою складовою рівня життя населення є розвиток соціальної інфраструктури, до якої відносять об'єкти житлово-комунального господарства, транспорту і зв'язку, освіти і культури, охорони здоров'я, відпочинку, торгівлі та ресторанного господарства. Вони забезпечують умови придбання населенням продовольчих і непродовольчих товарів, платних послуг, а також отримання безоплатних послуг.

Економічною наукою розроблені теоретичні основи розвитку сучасних економік. Однак лише невелика частина країн світу досягла високих показників соціально-економічного розвитку та забезпечила високий рівень добробуту населення.

Бальцерович Л. у своїй капітальній праці «Свобода і розвиток» виділив такі основи, які забезпечують прискорений стійкий розвиток економіки і підвищення рівня життя населення: 1. Макроекономічна стабільність, тобто низька інфляція та міцна конвертована валюта. 2. Вільний ринок і конкуренція. 3. Переважно приватна економіка, тобто така, де панує ліберальне підприємництво (свобода заснування

будь-яких типів підприємств, у тому числі, звичайно, приватних). 4. Орієнтація на зовнішній світ, а не ізоляція від нього. 5. Ефективна система фінансових інституцій та банків, розмаїтих інвестиційних фондів, біржа цінних паперів тощо. 6. Еластичний ринок праці та орієнтовані на розвиток трудові відносини, тобто таке становище, коли прибуток підприємств захищений від тиску заробітної плати. 7. Достатньо низька частка податків і бюджетних видатків у національному доході. 8. Політична стабільність [1].

На думку О.Біттера, в основі рівня життя лежать глобальні фактори функціонування сфери виробництва, розподілу і споживання. Світовою практикою встановлено, що основними умовами економічного зростання і піднесення добробуту громадян є: стабільна макроекономіка, ефективна мікроекономіка, інтеграція національної економіки в світову, соціальні інвестиції. Наявність цих передумов далеко не завжди призводить до економічного процвітання тієї чи іншої країни, але при їх відсутності про таке процвітання не може бути й мови [2]. Сам перелік чинників зростання економіки та рівня життя населення засвідчує той величезний обсяг проблем, які необхідно вирішити задля цього в нашій країні, адже вона не належить до числа країн з високим рівнем життя населення. Ні по одній із восьми основ, виділених Л.Бальцеровичем, поки що не досягнуто успіху.

Уряд країни повинен проводити жорстку монетарну політику, а також врегулювати державні видатки з тим, щоб значно зменшити темпи інфляції, які, починаючи з 2004 р., щорічно перевищують 6–8 відсотків, які вважаються сприятливими для розвитку економіки. Ще складнішим є завдання створення умов для вільного ринку і конкуренції.

За роки незалежності в нашій країні не створено ефективної системи входження підприємств в ринок, а також виходу з нього. Існують різноманітні бюрократичні перепони для організації нових підприємств і ліквідації збанкрутілих. Доволі поширеним залишається рейдерство як наслідок недостатньої врегульованості майнових відносин. Нерідкими є фактичні змови між найбільшими агентами ринку в різноманітних сферах економіки з метою отримання надприбутків. Тому держава повинна нещадно викорінювати такі явища, які не забезпечують ринкові свободи для всіх учасників ринку. Вони забезпечать вільне переливання коштів з однієї сфери економіки до іншої та формування сприятливих структурних зрушень, нарощування експортного потенціалу країни.

Однак ключовою проблемою, без вирішення якої неможливо вирішити всі вісім відзначених Л.Бальцеровичем основ успішного розвитку економіки та підвищення рівня життя населення, на сьогоднішній день є подолання корупції.

Постійні зміни в політичній, соціальній та економічній сферах висувають на порядок денний нові проблеми, які слід вирішувати задля підтримання високих темпів розвитку економіки та підвищення рівня життя населення. На основі узагальнення результатів досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених ми розробили власні моделі заходів, найактуальніших для даного етапу розвитку країни та її регіонів. Вони знайшли своє відображення на рис. 2 і рис. 3.

На думку окремих дослідників, цілковите подолання бідності на селі – завдання нереалістичне, принаймні в осяжному майбутньому, але скорочення сільської бідності, щонайменше до рівнів, порівнянних з рівнями міської бідності, – завдання реальне, і його виконання означатиме, що макроекономічна національна політика та інші національні стратегії діють однаково стосовно підвищення якості життя і сільського, та міського населення країни [4]. Ми погоджуємося з такою думкою, але вважаємо, що максимально можливе скорочення питомої ваги бідних серед сільських жителів належить до пріоритетних завдань уряду та регіональних органів державного управління.

Стійке економічне зростання та підвищення рівня життя населення в сучасних умовах забезпечуються інноваційно–інвестиційним шляхом розвитку. Лише на такому шляху досягається підвищення економічної ефективності, насамперед продуктивності праці, що є основою для зростання доходів населення, зокрема оплати праці. Однак поки що вітчизняну економіку не можна вважати сприятливою для впровадження найновітніших досягнень науки і техніки, незважаючи на високий рівень освіченості трудових ресурсів.

Характерною ознакою суспільного життя у країнах з перехідною економікою є надмірне розшарування населення за рівнем життя, в першу чергу за рівнем поточних доходів. При цьому порушуються принципи соціальної справедливості у процесі розподілу «суспільного пирога», відбувається руйнування механізму мотивації до праці. Бальцерович Л. зазначив: у справі розшарування доходів існують дві філософії чи дві точки зору. Одних цікавить те, щоб у кожному визначеному періоді обмежувати надмірне розшарування; іншим йдеться про те, щоб якнайшвидше зростали доходи найбідніших. Мені

симпатичніша друга концепція, концепція справедливості, сформульована Джоном Ролзом. Вона допускає збільшення розшарування доходів до тієї межі, допоки оптимально сприяє усуненню злиднів, тобто збільшенню доходів найубогіших. Власне така, динамічна, а не статична точка зору видається мені правильною [1].

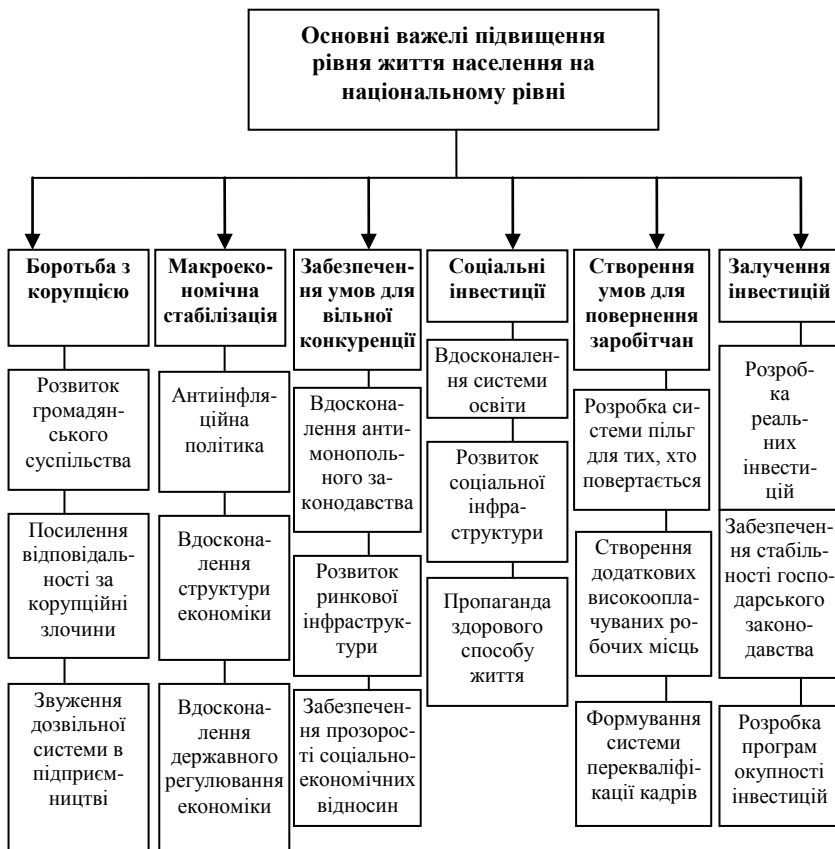

Рис 2. Основні важелі підвищення рівня життя населення на національному рівні

Рис 3. Основні важелі підвищення рівня життя населення на регіональному рівні

Підтримуючи точку зору вченого, відзначимо, що підвищення мінімальних соціальних стандартів не тільки відповідно до темпів зростання цін дозволяє забезпечувати необхідний рівень споживання найзлиденніших верств населення і не допускати хронічного відтворення бідності в міських та сільських домогосподарствах. Ступінь поширення бідності, склад мінімального споживчого кошика як основи для розрахунку прожиткового мінімуму повинні розглядатися гласно і широко висвітлюватися в засобах масової інформації.

На сьогоднішній день у нашій країні склався, в основному, світовий рівень цін на основні види ресурсів. Водночас ціна на найбільш цінний з усіх видів ресурсів – робочу силу – украй низька навіть порівняно з сусідніми постсоціалістичними країнами. Хоча вона

складається в результаті співвідношення попиту і пропозиції на ринку праці, держава має всі можливості для підтримання даної ціни на необхідному рівні. Основним важелем при цьому виступає соціально й економічно обґрунтований рівень мінімальних соціальних стандартів. Але поряд з цим держава повинна контролювати такий показник, як питома вага оплати праці у структурі виробничих витрат підприємств. Вона надзвичайно низька.

Для підвищення рівня життя населення важливе значення поряд із інтелектуальним, кваліфікаційним потенціалом керівництва країни, підприємців та найманих працівників, їх здатністю до прийняття оптимальних управлінських рішень чи підтримання високої виконавської дисципліни має пропаганда здорового способу життя, адже бажання підтримувати достойний рівень життя виникає лише в здорових громадян країни. За даними Всесвітньої організації здоров'я, рівень здоров'я населення на 50 відсотків формується його способом життя, і лише на 20 відсотків – станом навколишнього середовища, ще на 20 відсотків – спадковістю, і на 10 відсотків – ступенем розвитку системи охорони здоров'я. Тому пропаганду здорового способу життя слід винести на загальнодержавний рівень, необхідно стимулювати організацію різноманітних гуртків, об'єднань громадян. На даному етапі розвитку країни інвестування соціальної інфраструктури слід розглядати під кутом зору формування здорового способу життя міського та сільського населення.

Кінцевою метою державної стратегії підвищення рівня життя населення є формування високорозвинутого громадянського суспільства з фізично, морально та соціально здоровим населенням, в якому переважають родини з високим рівнем достатку, а так званий середній клас є його основним прошарком. Становлення такого суспільства відбудеться не скоро, але робити послідовні кроки щодо цього, необхідно вже зараз.

Висновки. Підвищення рівня життя населення відноситься до пріоритетів соціально-економічної політики держави. З метою забезпечення прискореного зростання обсягів споживання продовольчих товарів та раціоналізації харчових раціонів міських та сільських родин пропонується збільшити такі соціальні стандарти, як мінімальний розмір заробітної плати та пенсій. Необхідно посилити боротьбу з тіншовими схемами виплати заробітної плати, формування підприємницьких та інших видів доходів у країні. Найважливішими завданнями органів державного управління є подолання бідності і

формування середнього класу як основи стабільності суспільства.

1. Бальцерович Л. Свобода і розвиток: економія вільного ринку / Л. Бальцерович. – Львів : [Б. в.], 2000. – 332 с.
2. Біттер О. А. Рівень життя сільського населення: проблеми і перспективи / О.А. Біттер. – Львів : Українські технології, 2005. – 288 с.
3. Гальчинський А. Економічна наука: проблеми методологічного оновлення / А. Гальчинський // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 4–13.
4. Зміна фокуса аграрної політики та розвитку села в Україні: висновки та перспективи для руху вперед : зб. наук. праць / В. Мейєрс, С. Дем'яненко, Т. Джонсон, С. Зоря. – К. : КНЕУ, 2005. – 172 с.
5. Морозюк Н.В. Методологічні підходи до оцінки рівня та якості життя сільського населення / Н. В. Морозюк // Економіка АПК. – 2013. – № 8. – С. 57 – 62.